Dis Sos Bil Der / Int Jour Soc Sci
Sayı / No. 19, Haziran / June 2026
Araştırma Makalesi / Article: 97-115

Muhibbüddîn et-Taberî'nin *Gâyetü'l-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm* Adlı Eseri [a]

MUSTAFA ÖZTOPRAK [b] ZEKERİYA URFALI [c]

Öz: "Fıkhü'l-hadis", "asâr", "sünen" ve "ahkâm hadisleri" olarak isimlendirme süreci yaşayan hüküm bildiren hadisler ve literatürü üzerine hadis tarihinde birçok eser yazılmıştır. İlk asırlarda hüküm bildiren hadislere farklı isimler kullanılırken, 5. asırla birlikte onları ihtiva eden eserlere "ahkam" ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. 19. asra kadar mezkûr ifade zikredilirken, bu dönemde fıkhü'l-hadis ifadesi kullanılmıştır. Ancak alanda yapılan çalışmalar ahkam ifadesi çerçevesinde şekillenmiştir. Yazılan eserler, sadece hadislerin bir araya toplandığı çalışmalar değildir. Hadisler seçilirken her bir müellifin kendince seçtiği bir metodu vardır. Kimisi sadece hızlı okumaya matuf küçük çalışmalar oluştururken kimisi ise; mezhebi, yaşanan coğrafyanın öncelikleri ve içinde bulundukları durum, müelliflerin şahsi gündemleriyle şekillenen hüküm bildiren hadis kitapları yazılmıştır. Makalede, ahkam hadisleri alanında temayüz eden bir çalışmayı ve müellifi inceleyeceğiz. Muhibbüddîn et-Taberî'nin *Gayetü'l-İhkâm* eseri de bu meyandadır. Alanda yazılmış en geniş muhtevaya sahip çalışmadır. Kendi ifadesiyle, sahîh hadislerden oluşan bir çalışma yapmış ve kaynak zenginliği bakımından en geniş çeşitliğe sahip olmuş, ancak zaman zaman fazilete dair konularda zayıf ve uydurulmuş rivayetlere yer vermesi tenkit edilmiştir.
Anahtar Kelimeler: Hadis, Muhibbüddin et-Taberî, *Gayetü'l-İhkâm*, ahkam hadisleri, fıkhü'l-hadis.

[a] Bu makale, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde devam eden *Muhibbüddin et-Taberi'nin Gayetü'l-İhkam fi Usuli'l-Ahkam Adlı Eserinin Ahkam Hadisleri Literatüründeki Yeri* başlıklı tezden üretilmiştir.

[b] ESOGÜ, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
mustafaoztoprak@yaani.com
[c] ESOGÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Programı
zakariaor@gmail.com

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.20586296

Geliş Tarihi: 08.05.2026 | Kabul Tarihi: 06.06.2026

Muhibb al-Din al-Tabari and His Work Titled *Ghayat al-Ihkam fi Usul al-Ahkam*

Abstract: Hadith literature containing legal rulings has undergone a process of nomenclature throughout history, being referred to by terms such as "fiqh al-hadith," "āthār," "sunan," and "ahkām hadiths." While various names were employed for these reports during the first centuries of Islam, the term "ahkām" (legal rulings) began to be used to describe the works containing them from the 5th century onwards. Although this terminology remained in use until the 19th century, the term "fiqh al-hadith" gained prominence during that period. Nevertheless, the majority of scholarly work in this field has been shaped within the framework of the "ahkām" designation. The works produced in this genre are not merely collections of hadiths; each author followed a specific methodology in their selection process. Some created concise works intended for quick reference, while others authored books shaped by sectarian affiliation, the priorities of their specific geographical regions, the conditions of their time, and the authors' personal agendas. In this article, we will examine a prominent work and its author within the field of ahkām hadith literature: Muhibb al-Dīn al-Tabarī's *Ghāyat al-Ihkām*. According to his own account, he aimed to create a collection consisting of authentic (*sahīh*) hadiths, achieving an unparalleled diversity in terms of sources. However, he has faced criticism for occasionally including weak (*daʿīf*) and fabricated (*mawdūʿ*) narrations, particularly in sections concerning virtues (*fadāʾil*).

Keywords: Hadith, Muhibb al-Din al-Tabari, *Ghāyat al-Ihkām*, ahkām hadiths, fiqh al-hadith.

1. Muhibbüddîn et-Taberî'nin Hayatı

Taberî'nin tam adı Ahmed b. Abdullah b. Muhammed b. Ebû Bekir b. Muhammed b. İbrahim b. Ebû Bekir b. Ali b. Faris b. Yusuf b. İbrahim b. Muhammed b. Ali b. Abdülvahid b. Musa b. İbrahim b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebû Talib'dir.[1] Tarihçilerin çoğu, Muhibbüddîn et-Taberî'nin doğum tarihini farklı şekillerde belirtmiştir. Bu tarihlerin en yaygın olanı, onun 615 yılı Cemâziyelâhir ayında doğduğudur.[2] Bu görüşü benimseyenlerin çoğu, onun 27 Cemâziyelâhir Perşembe günü[3] doğduğu kanaatindedir. Ancak, Ebu Hayyan el-Gırnâtî, 25 Cemâziyelâhir tarihinde doğduğunu ifade etmiştir.[4] Bu tarih, Türkiye'deki Köprülü Kütüphanesi'nde bulunan bir el yazması eserin birinci cildinin başlığında kayıtlıdır.[5] Bazı kaynaklar ise onun 614 yılında doğduğunu

[1] Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *el-Muʿcemü'l-muhtas bi'l-muhaddisîn*, thk. M. el-Habîb el-Hîle (Taif: Mektebetü's-Siddik, 1408/1988), 22; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, haz. Zekeriya Ümeyrat (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye 1419/1998), 4/1474; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-aʿlâm*, thk. Beşşar Avvad Maruf. (Beyrut: Dârü'l-Ğarbi'l-İslamî, 1424/2003), 15/784; Yâfiî, Afîfüddîn Abdullah b. Esʻad b. Alî b. Süleymân el-Yâfiî el-Yemenî, *Mirʾâtü'l-cenân ve ibretü'l-yakzân fi maʿrifeti havâdisi'z-zamân*, haz. Halil Mensur (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997), 4/168; Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfî es-Sübkî, *Tabakatü'ş-Şâfiʿiyyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî vd. (Kahire: Hacer Neşriyât 1413/1992), 8/18; İsnevî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen b. Alî el-Ümevî el-İsnevî, *Tabakâtu'ş-Şâfiʿiyye*, thk. Abdullah el-Cübûrî. (Bağdad: Matbaatü'l-İrşad 1390/1970), 2/72; İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr ed-Dımaşkî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Ali Şîrî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1408/1988), 13/402; Muhibbî, Muhammed Emîn el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser fi Aʿyâni'l-Karni'l-Hâdî Aşer* (Beyrut: Dâr Sâdır, ts), 2/457.

[2] Safedî, Ebü's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaût vd. (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/2000), 7/90; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 15/784; Zehebî, *Muʿcemü'ş-şüyûḫ*, thk. M. el-Habîb el-Hîle (Taif: Mektebetü's-Sıddık, 1408/1988), 1/51; İbn Tağrîberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Tağrîberdî el-Atâbekî el-Yeşbugavî ez-Zâhirî, *el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müstevfâ baʿde'l-Vâfî*, thk. Muhammed Muhammed Emîn, 1/342; Sübkî, *Tabakatü'ş-Şâfiʿiyyeti'l-kübrâ*, 8/18; Zehebî, *el-ʿİber fi ḫaberi men ġaber*, thk. M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl, (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1405/1985), 3/382.

[3] Zehebî, *el-İber fi haberi men ġaber*, 3/382; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 15/784; İbn Tağrîberdî, *el-Menhelü's-Sâfî*, 1/342; Birzâlî, Alemüddîn el-Kāsım b. Muhammed b. Yûsuf el-İşbîlî, *el- el-Muktefî*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf vd. (Beyrut: Dâr İbn Ḥazm, 1440/2019), 3/211.

[4] Fâsî, Takiyyüddin, Ebü't-Tayyib Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Hasenî el-Fâsî, *el-İkdü's-semîn fi târîhi'l-beledi'l-emîn*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 3/38

[5] *Hızânetül Türâs-Fêhresü'l-Mahtûtât, -Yazma Eserler Kataloğu-* (Riyad*:* Kral Faysal

aktarmıştır. Bu görüş, Takiyyüddin el-Fâsî'nin *Zeylü't-Takyîd* adlı eserinde yer alır. El-Fâsî, Eminüddin el-Vânî'nin Mekke'den yazdığı bir mektubunda, Muhibbüddin et-Taberî'nin 614 yılında doğduğunu belirttiğini, Birzalî'den naklen ifade etmiştir.[6] Diğer bir görüş ise, onun 610 yılında doğduğudur. Bu tarih ise Bedreddin el-Aynî'nin *İkdü'l-Cümân* adlı eserinde geçmektedir.[7]

Muhibbüddin et-Taberî, Nebevî ilmin, nesilden nesile aktarıldığı bir ailede yetişmiştir. Mekke'nin en tanınmış ilim ailelerinden biri olan bu aile, yaklaşık altı asır boyunca Mekke'de öğretim, kadılık, hatiplik ve Harem-i Şerif imamlığı gibi görevlerde bulunmuşlardır. Hayreddin ez-Ziriklî, "Taberî ailesi, Mekke'de ilim ve saygınlığın en köklü ailelerinden biridir." demiştir.[8] Abdullah el-Hadramî eş-Şahârî ise Muhibbüddin et-Taberî hakkında şöyle demiştir: "Şeref ve başkanlık yönünden büyük bir ağacın dallarından biridir. Nesilleri, Hareti Hüseyin b. Ali b. Ebû Tâlib'e dayanır. Onların kökleri İran'daki Taberistan bölgesinde derinleşmiş, dalları ise Hicaz'daki Mekke'ye uzanmıştır. Yaklaşık altı asır boyunca öğretim, kadılık, hatiplik ve Harem-i Şerif imamlığı gibi görevleri üstlenmişlerdir. Mekke'deki diğer aileler arasında onlara denk sayılabilecek başka bir aile yoktu. Mekke'nin yöneticileri bile onları şeref, hısımlık ve nesep yönünden başka hiçbir aileyle kıyaslamazdı."[9]

Taberî ailesi, Mekke'nin köklü ailelerinden biriydi ve birçok âlim ve yönetici yetiştirmiştir. Aileden Mekke'ye ilk gelen kişi, hicri 570 veya 571 yılında Mekke'ye yerleşen, Hz. Hüseyin soyundan gelen Radıyyüddin Ebû Bekir Muhammed b. Ebî Bekir b. Ali b. Fâris el-Hüseynî et-Taberî'dir. O, Hz. Peygamber'i ziyaret edip, Allah'tan kendisine, doğru yolda ve ilim ehli olan evlatlar vermesini niyaz

İslam Araştırmaları Merkezi, 2017), 1/17

[6] Fâsî, Takiyyüddin, *Zeylü't-Takyîd fi ruvâti's-sünen ve'l-mesânid,* thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990). 1/33

[7] Aynî, Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed, *İkdü'l-cümân fi târîhi ehli'z-zamân,* thk. Muhammed Muhammed Emîn, (Kahire: Matbaʿat Dârü'l-Kütübi ve'l-Vesâiki'l-kavmiyye, 1407/1987), 3/284.

[8] Ziriklî, Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, *el-Aʿlâm,* (Beyrut: Dârü'l-ʿİlm li'l-Melâyîn, 2002), 4/301.

[9] Abdullah b. Saʿîd el-Lahcî el-Hadramî eş-Şihârî, *Muntehâ's-Suʾl alâ Vesâʾili'l-Vusûl ilâ Şemâʾili'r-Resûl,* (Cidde: Dârü'l-Minhâc, 1426/2005), 2/603.

etmiştir. Duası kabul olmuş ve Muhammed, Ahmed, Ali, İbrahim, İsmail, İshak ve Yakup isimlerinde yedi oğlu dünyaya gelmiştir. Bu yedi oğulun hepsi, fıkıh ve ilim alanında uzmanlaşmış, öğretim görevleri üstlenmiştir. Necm b. Fehd'ın *İthâfü'l-Verâ bi-Ahbâri Ümmü'l-Kurâ* adlı eserinde belirtildiğine göre kadılık ve Makâm-ı İbrahim imamlığı görevleri, 673 yılında bu ailenin eline geçmiştir.[10] Ailenin öne çıkan isimleri arasında Muhammed b. Ebî Bekir (öl. 605), Ahmed b. Ebî Bekir (öl. 614), Abdullah b. Ahmed, Seyyide b. Ahmed gibi isimler bulunmaktadır. Muhibbüddin et-Taberî ise Ahmed er-Radî'nin soyundan gelenlerdendir.

Muhibbüddîn et-Taberî'nin vefatı hakkında dört farklı görüş zikredilmiştir: Takıyyüddîn el-Fâsî aktardığı birinci görüşe göre Taberî 694 yılı Cemâziyelâhir ayında Mekke'de vefat etmiştir. Fâsî şöyle demiştir: "Bunu, çağdaş âlimlerden birinin el yazısında bu şekilde buldum."[11] İbn Rüşeyd el-Fehrî de "Şeyhimiz Muhibbüddin et-Taberî, 694 yılının Cemâziyelâhir ayının birinci gününde, Mekke'de vefat etti." sözleriyle bunu teyit etmektedir.[12] el-Berzânî ve Emînu'd-Dîn b. el-Vânî'nin naklettikleri ikinci görüşe göre aynı yıl (694) Rebîülevvel ya da Rebîülâhir aylarının birinde vefat etmiştir.[13] Yine el-Berzânî, İbn Kâdı Şühbe ve Hâcı Halîfe'nin naklettikleri üçüncü görüşe göre aynı yıl (694) Ramazan ayında vefat etmiştir.[14] el-Fâsî, İbn Kâdı Şühbe ve İbn Tağrîberdî'nin naklettikleri dördüncü görüşe göre ise yine aynı yıl (694) Zilkâde ayında vefat etmiştir.[15]

Kanaatimizce en isabetli görüş, 694 yılı Cemâziyelâhir ayında Mekke-i Mükerreme'de vefat ettiği ve orada Ma'lâ[16] Mezarlığına

[10] Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser fî Aʿyâni'l-Karni'l-Hâdî Aşer*, 2/461.
[11] Fâsî, Takiyyüddin, *el-Ikdü's-Semin*, 3/42; el-Birzâlî, *el-Muktefî*, 3/211.
[12] İbn rüşeyd, Muhibbüddîn Muhammed b. Ömer b. Muhammed el-Hatîb el-Fihrî es-Sebtî, *Milʾü'l-ʿaybe bimâ cümiʿa bi-tûli'l-ġaybe fi'l-vicheti'l-vecîhe ile'l-Haremeyn Mekke ve Taybe*, thk. Muhammed el-Habîb b. el-Hûce (Beyrut: Dârü'l-Ğarb el-İslâmî, 1408/1988), 248.
[13] Fâsî, Takiyyüddin, *el-Ikdü's-Semin*, 3/42.
[14] Fâsî, Takiyyüddin, *el-Ikdü's-Semin*, 3/42, İbn Kadî Şühbe *Tabakâtü'ş-Şâfi'iyye*, 2/163.
[15] Fâsî, Takiyyüddin, *el-Ikdü's-Semin*, 3/42; İbn kadî şühbe, *Tabakâtü'ş-Şâfi'iyye*, 2/163.
[16] Ma'lâ Mezarlığı: Mekkâ'nın en yüksek noktasında, oradan umre yoluna çıkılır. Bkz: *Rihletü İbn Cübeyr*, 77; İbn Battûta, *Rihletü İbn Battûta*, 1/370.

defnedildiğidir.[17] el-Fâsî, onun "Salı'yı Çarşamba'ya bağlayan gecenin son üçte birinde, Cemâziyelâhir ayının ikinci günü vefat ettiğini"[18] kesin bir dille belirtmiştir. Nitekim bu görüş, Taberî'den bahsedenlerin çoğunluğu tarafından da zikredilmiştir. Bunlar arasında Takıyyüddîn el-Fâsî (*el-ʿİkdu's-Semîn*), ez-Zehebî (*Târîhu'l-İslâm*), İbn Kesîr (*Tabakâtü'ş-Şâfiʿiyyîn*), İbn Kâdı Şühbe (*Tabakâtü'ş-Şâfiʿiyye*), es-Sehâvî (*et-Tuhfetü'l-Latîfe*), es-Süyûtî (*Tabakâtü'l-Huffâz*), İbnü'l-İmâd (*Şezarâtü'z-Zeheb*) ve başkaları da sayılabilir.[19]

2. Eserin Adı

Taberî, birçok müellifin kitaplarının mukaddimelerinde yaptığı gibi kitabının adını açıkça belirtmemiştir. Ayrıca, kitabın adını ondan nakleden bir kimseye de rastlanılmamıştır. Ancak birçok âlim, bu kitaba "el-Ahkâmü'l-Kübrâ" adını vermiştir. Bunun sebebi, kitabın büyük hacimli bir eser olmasıdır. Bu âlimler arasında Zehebî,[20] Takiyyüddin el-Fâsî[21] ve Hâcı Halîfe[22] gibi isimler bulunmaktadır. İbn Kesîr ise bu eseri "el-Ahkâmü'l-Mebsûta" olarak adlandırmıştır.[23] Bazı âlimler, eseri kısaca "el-Ahkâm" olarak adlandırmıştır. Bunlar arasında Sübkî,[24] Makrîzî,[25] İbn Hacer[26] ve Aynî[27] bulunmaktadır.

---

[17] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* 13/340; Aynî, Bedreddin, *Ikdü'l-Cümân,* 3/284,
[18] Fâsî, Takiyyüddin, *el-Ikdü's-Semin,* 3/42, İbn Tağrîberdi, *el-Menhelü's-Sâfi,*1/349.
[19] Fâsî, Takiyyüddin, *el-Ikdü's-Semin* 3/42; Zehebî, *Târihü'l-İslâm* 15/784; İbn Kesîr, *Tabakatü fukahâ'i'ş-Şâfi'iyye* thk. Ahmed Ömer Hâşim vd. (Kahire: Mektebetü's-Sekafe'ti'd-Dîniyye 1413/1993), 939; İbn Kadî Şühbe *Tabakâtü'ş-Şâfiʿiyye,* 2/163; Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed, es-Sehâvî *et-Tuhfetü'l-latîfe fî târîhi'l-Medîneti'ş-şerîfe,* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1993), 1/116; Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *Tabakâtü'l-Huffâz,* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403), 514; İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî, *Şezarâtü'z-Zeheb fî ahbâri men zeheb,* thk. Abdülkadir el-Arnaût, (Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 1406/1986), 7/744.
[20] Zehebî, *el-Muʿcemü'l-muhtas bi'l-muhaddisîn,* 22; Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, 4/177.
[21] Fâsî, Takiyyüddîn, *el-Ikdü's-Semin*, 3/40.
[22] Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, nşr. Şerefettin Yaltkaya – Kilisli Muallim Rifat, (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1360-1362/1941-1943), 1/20.
[23] İbn Kesîr, *Tabakatü fukahâ'i'ş-Şâfi'iyye*, 939.
[24] Sübkî, *Tabakatü'ş-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, 8/19.
[25] Makrîzî, *el-Mukaffa'l-kebîr,* 1/314.
[26] İbn Hacer, *Telhîsü'l-habîr*, 2/543.
[27] Aynî, *İkdü'l-cümân*, 3/284.

Eserin yazma nüshalarına gelince, bunların birçoğunda[28] eserin adı *Ğâyetü'l-ihkâm fi-ehâdîsi'l-ahkâm* olarak geçmektedir. Ayrıca, eserin mevcut en eski yazma nüshalarından biri olan Türk[29] nüshasında ve Fas[30] nüshasında da eserin adı aynı şekilde kaydedilmiştir. Ancak bu iki nüshada, "lâm" harfinin "fî" ile değiştirilmesi söz konusudur. Bu düzenleme, eserin muhakkiki Dr. Hamza Ahmed ez-Zeyn tarafından esas alınmıştır. Nitekim kitap, *Ğâyetü'l-ihkâm fî hadîsi'l-ahkâm* adıyla basılmıştır. Eserin münekkidi Dr. Hamza Ahmed ez-Zeyn de bu ismi benimsemiş ve kitabı *Ğâyetü'l-ihkâm fî ehâdîsi'l-ahkâm* adıyla yayımlamıştır.

Eserin başka bir nüshasında da adı *Nihâyetü'l-ihkâm fî cem'i ehâdîsi'l-ahkâm* olarak kaydedilmiştir.[31] Kitabın adlandırılmasında geçen tüm bu ifadeler, eserin genel içeriğiyle uyumludur.

3. Eserin Taberî'ye Nisbeti

Ğâyetü'l-ihkâm adlı eserin Taberî'ye ait olduğu iddiası doğrudur, sabittir ve meşhurdur. Bunu gösteren bazı deliller şunlardır:

ez-Zehebî[32] ve İbn Kesîr,[33] Taberî'yi tanıtırken onu "Ahkâm müellifi" olarak nitelemişlerdir. Ayrıca Taberî'yi tanıtan birçok kişi de *el-Ahkâm* adlı kitabını eserleri arasında saymış ve ona atfetmişlerdir; Bunlar arasında es-Safedî,[34] es-Sübkî,[35] el-Fâsî,[36] İbn Kadî Şühbe[37] ve diğerleri bulunmaktadır. Hatta el-Ya'fi'î,[38] *el-Ahkâm* adlı eseri, Taberî'nin en meşhur eserlerinden biri olarak tanımlamıştır.

- Türkiye'deki Köprülü Kütüphanesi nüshasının sonunda şu ifadeler yazılmıştır. "Elhamdülillah, Allah'ın yardımı ve güzel muvaffakiyetiyle, kitabın (Ğâyetü'l-ihkâm fî ehadîsi'l-ahkâm) birinci

[28] Mektebetü'z-Zâhiriyye (Şam), el-Hazîne el-Âmme (Rabat) ve Evkâf el-Âmme ile Dârü Saddam (Bağdat) Nüshası.
[29] Muhibbüddîn et-Taberî, *Gâyetü'l-ihkâm*, 1/711.
[30] Muhibbüddîn et-Taberî, *Gâyetü'l-ihkâm*, 2/866.
[31] Muhibbüddîn et-Taberî, *Gâyetü'l-ihkâm*, 1/402.
[32] Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, 4/177.
[33] İbn Kesîr, *Tabakatü fukahâʾi'ş-Şâfiʿiyye*, 939.
[34] Safedî, *el-Vâfî bil-Vefiyyât*, 7/90.
[35] Sübkî, *Tabakatü'ş-Şâfiʿiyyeti'l-kübrâ*, 8/19.
[36] Fâsî, Takiyyüddin, *el-İkdu's-Semîn*, 3/40.
[37] İbn Kadî Şühbe, *Tabakâtü'ş-Şâfi'iyye*, 2/207.
[38] Yâfiî, *Mirʾâtü'l-cenân*, 4/168.

cildinin sonu tamamlanmıştır. Bu eser, fakih, âlim, mükemmel imam ve örnek şahsiyet, veli Muhibbüddîn Ahmed b. Abdullah b. Muhammed et-Taberî, el-Mekkî tarafından telif edilmiştir.[39]

- Şam'daki Zâhiriyye Kütüphanesi nüshasının sonunda şu ifadeye yer verilmiştir: "Kitabın (Ğâyetü'l-ihkâm li hadîsi'l-ahkâm) üçüncü cildinin kopyası tamamlanmıştır. Bu eser, imam, sanat sahibi, örnek âlim, sünnetin ihyasını üstlenen, Allah yolunda minnettar olan Muhibbüddîn Ahmed b. Abdullah b. Muhammed et-Taberî, el-Mekkî tarafından telif edilmiştir.[40]

- Taberî'nin kitabında, diğer eserlerine yaptığı atıflar[41] bulunmaktadır. Bunlar arasında: Hulasatü-seyri Seyyidi'l-Beşer, es-Samtü'l-Semîn fî Menâkıbi Ümmühatü'l-Mü'minîn, er-Riyâdü'n-Nâddratu fî Menâkıbi'l-'Aşere, Zehâ'irü'l-Ukbâ fî Menâkıbi zevî'l-Kurbâ, el-Kurrâ li-Kâsıdi Ümmü'l-Kürâ ve diğerleri yer almaktadır.

- Kitapta, Taberî'nin, bazı hadisleri kendi senediyle şeyhlerinden[42] rivayet ettiği görülmektedir.

Eserin muhtevası ve konusu çerçevesinde şunlar söylenebilir: Senedinden arındırılmış bir şekilde, Şafii fıkhına göre düzenlenmiş hüküm hadislerinin derlemesidir. Bu derleme, sıhhat temelli bir esasına dayanarak yapılmıştır. Taberî, eserin girişinde bu durumu şöyle belirtmiştir: "… Sonrasında: Allah (c.c.) hüküm hadislerini çoğaltarak ve doğruluğunu sağlayarak, Ebû İshak eş-Şirâzî'nin[43] fıkıh kitapları sırasına göre düzenlememi nasip etti. Böylece bu hadisler kolayca erişilebilir ve sıkça kullanılır hâle geldi.[44]

Taberî'nin *Ğâyetü'l-ihkâm* adlı eseri, hadislerle ilgili hükümleri

[39] Muhibbüddîn et-Taberî, *Gâyetü'l-ihkâm*, 1/711.
[40] Muhibbüddîn et-Taberî, *Gâyetü'l-ihkâm*, 4/350.
[41] Muhibbüddîn et-Taberî, *Gâyetü'l-ihkâm*, 2/13 (No: 1938)-833 (No: 4650); 4/518 (No: 8539); 5/413 (No: 10172).
[42] Muhibbüddîn et-Taberî, *Gâyetü'l-ihkâm*, 1/414 (No: 914); 2/462 (No: 3439)- 641 No: 4020); 3/125 (No: 5203)- 206 (No: 5517); 5/561 (No: 10725).
[43] Cemâlüddîn İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf el-Fîrûzâbâdî, Şâfiî mezhebinin önde gelen âlimlerinden biridir. Usûl, furû' ve hilaf ilimlerinde eserler telif etmiştir. En meşhur eserlerinden bazıları şunlardır: "Tenbîh", "el-Mühezzeb" (fıkıhta), "en-Nüket" (hilaf ilminde), "el-Lüma'" ve "et-Tebsıra" (usûlü fıkıhta). Ayrıca başka eserleri de bulunmaktadır. (Zehebi, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 18/452; Sübkî, *Tabakâtü'ş-Şâfiiyyeti'l-Kübrâ*, 4/215.
[44] Muhibbüddîn et-Taberî, *Gâyetü'l-ihkâm*, "Mukaddime", 1/5.

ele alan en büyük kitaplardan biri olup, hadis açısından en zengin olan eserlerden biridir. Hatta en basit ve en uzun eserlerden biri olduğu, İbnü'l-Mülakkın[45] tarafından açıkça belirtilmiştir. Zehebî, bu eser hakkında şunları söylemiştir: Ahkâmla ilgili son derece büyük bir kitap telif etti. 6 cilt hâlinde gördüm ve üzerinde uzun bir süre çalıştı.[46] Yâfiî ise şu ifadelerde bulunmuştur: Geniş kapsamlı eserlerden biri de birkaç ciltlik bir ahkâm kitabıdır.[47] İbn Kesîr, eseri şu şekilde nitelendirmiştir: Ahkâm konularını ele alan, oldukça faydalı birçok ciltten oluşan bir kitap.[48] Takiyyüddin el-Fâsî ise şöyle demiştir: Ahkâm kitabı, beş ciltlik müsvedde hâlindedir ve orta boy bir yazıyla sekiz cilde ulaşmaktadır."[49]

Bu eserin önemi ve ilmî değeri, özellikle aşağıdaki yönlerden şu şekilde ifade edilmektedir:

- *Müellifinin Şahsiyeti*: Bu eserin yazarı olan Muhibbuddin et-Taberî, hadis ilmine hâkim bir muhaddis, hafız, âlim ve fakih bir şahsiyettir. Âlimler, eserlerini övgüyle anmış, bunların faydalı ve kıymetli olduğunu belirtmişlerdir.

Zehebî şöyle demiştir: "Onun eserlerindeki hükümlere bakan kimse, onun ilimde ve fıkıhta sahip olduğu yeri anlar."[50] Sübkî, şu ifadeleri kullanmıştır: "İyi eserler telif etmiştir. Bunlar arasında hadisle ilgili olan "Ahkâm" kitabı meşhur ve geniş kapsamlıdır. Bu, büyük bir fazileti ortaya koymaktadır."[51] Takiyyüddin el-Fâsî ise şöyle demiştir: "Onun çeşitli ilim dallarında güzel eserleri vardır."[52]

- *Eserin Hacmi*: Eserin büyük hacmi ve içerdiği çok sayıda hadis, onu Şafiî fıkhına ait delillerin toplandığı ve kaynaklarının çıkarıldığı bir ansiklopedi hâline getirmiştir.

---

[45] İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed, *el-Bedrü'l-münîr fî tahrîci ehâdîssi'ş-şerhi'l-kebîr*, thk. Mustafa Ebü'l-Gayt vd. (Riyad: Dâru'l-Hicre, 1425/2004), 1/276.
[46] Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, 7/135.
[47] Yâfiî, *Mir'âtü'l-Cenân*, 4/168.
[48] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 17/677.
[49] Fâsî, Takiyyüddin, *el-Ikdü's-Semîn*, 3/40.
[50] Zehebî *el-Muʿcemü'l-muhtas bi'l-muhaddisîn,* 22.
[51] Sübkî, *Tabakâtu'ş-Şâfiʿiyyeti'l-Kübrâ*, 8/19.
[52] Fâsî, Takiyyüddin, *el-Ikdü's-Semîn*, 3/40.

- *Düzen ve Tertip*: Eserin düzeni ve bölümlemesi oldukça başarılıdır. Kitabın tertibi, Şafiî fıkıh kitaplarının düzenine uygun bir şekilde yapılmıştır.

- *Kaynakların Çeşitliliği ve Zenginliği*: Bu eser, çok geniş bir kaynak yelpazesine dayanmaktadır. Ayrıca, Taberî'nin bugün tamamı ya da bir kısmı kaybolmuş olan birçok kaynaktan faydalandığı ve o dönemde mevcut olan nüshalardan veya rivayetlerden aktardığı bilinmektedir.

- *Hadislerin Rivayet Zinciriyle Aktarılması*: Muhibüddin et-Taberî, kitabındaki bazı hadisleri kendi hocalarından rivayet zinciriyle nakletmiştir. Bu nedenle eser, bu hadislerin çıkarılması ve tahric edilmesi açısından birincil kaynaklardan biri olarak kabul edilir.

- *Hadislerin Şerhi ve Açıklaması*: Taberî, eserinde birçok hadisi detaylı bir şekilde açıklamış, zorluk arz eden kısımlarını izah etmiş, garip kelimeleri açıklamış, râvilerini tanıtmış, hadislerin fıkhî boyutlarını ve içerdiği meseleleri tartışmış, ayrıca bu hadislerden elde edilen hükümleri ve faydaları zikretmiştir.

- *Taberî'nin Görüşleri ve Yargıları*: Kitap, Taberî'nin hadisler ve râviler hakkındaki görüşlerini, hadis ve fıkıh alanındaki tercihlerini, ayrıca âlimlere yönelik tenkitlerini ve istidrâklerini kapsamaktadır.

4. Âlimlerin Eser Hakkındaki Görüşleri ve Eleştirileri

Âlimler, Taberî'nin kitabını övmüşlerdir. Zehebî, eseri "kapsamlı bir kitap"[53] olarak tanımlamıştır. Yâfiî, eserin "beldelerde"[54] yaygın ve meşhur olduğunu" belirtmiştir. Sübkî, kitabı "iyi, meşhur, geniş kapsamlı ve büyük bir fazileti gösteren bir eser"[55] olarak nitelendirmiştir. Esnevî, eseri "kıymetli bir kitap"[56] olarak tanımlamış; İbnü'l-Mülakkın ise eseri, "hüküm kitaplarının en geniş kapsamlısı ve en uzunu"[57] olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte, âlimler iki ana konuda eleştiride bulunmuşlardır:

[53] Zehebî, *el-İber fi haberi men ġaber*, 3/382.
[54] Yâfiî, *Mir'âtü'l-Cenân*, 4/168.
[55] Sübkî, *Tabakatü'ş-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, 8/19.
[56] İsnevî, *Tabakâtu'ş-Şâfi'iyye*, 2/72.
[57] İbnü'l-Mülakkın, *el- Bedrü'l-münîr*, 1/276.

- Zayıf hadisleri bazen zayıflıklarını belirtmeden zikretmesi.
- Kaynaklara atıfta bulunurken ve onları tahric ederken zaman zaman hata yapması.

Yâfiî şöyle demiştir: "Detaylı eserler arasında, birçok ciltte yer alan hükümlerle ilgili bir kitabı vardır. Bu eserde güzel bir şekilde faydalı bilgiler sunmuş, bolca detay vermiş ve genişletmiştir. *Sahih* ve *hasen* hadisleri toplamıştır. Ancak bazen *zayıf* hadisleri de zikretmiş ve bunların zayıflığını belirtmemiştir."[58]

Takiyyuddîn el-Fâsî ise şöyle söylemiştir: "… Bazı hadislerle ilgili bazı eserlerinde hoş karşılanmayacak bir durum ortaya çıkmıştır. Bu, faziletli ameller ve sahabenin faziletleriyle ilgili *zayıf* ve *uydurma* hadisleri, bunların durumuna dair bir uyarıda bulunmaksızın veya isnadını zikretmeksizin kitaplarına dâhil etmiş olmasıdır. En fazla yaptığı şey, 'Filan kişi rivayet etti' diyerek Taberânî gibi hadisleri aldığı eserlerin yazarlarının adını vermesidir. Oysaki uygun olan, Muhibbüddin et-Taberî'nin hadis aldığı eserdeki isnadı zikretmesi veya mesela 'Taberânî zayıf bir isnadla rivayet etti' demesiydi. Diğer birçok muhaddisin, çıkarmak istedikleri bir hadisin isnadının hükmünü açıklamak için yaptığı gibi hareket etmesi gerekirdi ya da aldığı eserin yazarının verdiği isnadı olduğu gibi zikretmeliydi."[59]

Burhâneddîn en-Nâcî ise şöyle demiştir: "El-Ahkâm adlı eserde, Muhibüddin et-Taberî'nin tekrar tekrar *Sahîhayn*'a (Buhârî ve Müslim'e) veya onlardan birine ve diğer kaynaklara yaptığı atıflarda ortaya çıkan hataları gören kişi, son derece şaşıracaktır."[60]

Bu eleştiriler arasında, Taberî'nin *zayıf* hadisleri zayıflıklarını belirtmeksizin zikretmesi meselesi doğru bir tespittir. Ancak şu da göz önünde bulundurulmalıdır ki, bunu her zaman değil, bazen yapmaktadır. Bu sebeple Yâfiî ve İbn Kesîr, bu durumu ifade ederken "bazen" anlamına gelen رُبَّما kelimesini kullanmışlardır. Ayrıca Taberî, bunu hükümlerle ilgili bölümlerde değil, genellikle faziletler

[58] Yâfiî, *Mir'âtü'l-Cenân*, 4/168.
[59] Fâsî, Takiyyüddin, *el-Ikdü's-Semîn*, 3/40.
[60] En-Nâcî, Ebü İshak İbrâhîm b. Muhammed b. Maḥmûd el-Kubeybâtî, *Acaletül-İmlail-Müteyessire minet-Teznib fi Kitabihi't-Tergib vet-Terhib*, thk. İbrâhîm b. Hammâd er-Reyis vd. (Riyâd: Mektebetü'l-Maʿârif, 1420/1999), 1/218.

ve benzeri konularda yapmaktadır. Bunun nedeni, Taberî'nin bir hadisi rivayet eden kişiye atıfta bulunmanın, hadisin sorumluluğunu üzerinden kaldırmak için yeterli olduğunu düşünmesidir. Nitekim kitabının önsözünde şöyle demiştir:[61] "Her hadisi, alındığı kaynağına nispet ettim ki, onun sorumluluğundan kurtulayım." Ancak Takiyyuddîn el-Fâsî, bir hadisin sorumluluğundan kurtulmanın ancak isnadını zikretmek veya hükmünü açıklamakla mümkün olacağını, daha önce ifade ettiği sözlerinde belirtmiştir.

Nâcî'nin, Taberî'nin kaynaklara yaptığı atıflardaki hatalarla ilgili söylediği şey de doğru bir tespittir. Bunun sebebi, Taberî'nin orijinal kaynaklardan değil, genellikle ara kaynaklardan geniş çaplı alıntılar yapmasıdır. Bu da zaman zaman yanılgıya düşmesine ve atıflarındaki kesinlikten uzaklaşmasına yol açmıştır.

Kitabın dünyanın farklı kütüphanelerinde dağınık şekilde yazma nüshaları bulunmaktadır. Bu nüshaların tümü kitabın parçalarından oluşmaktadır ve hiçbirinde tam bir nüsha yoktur. Ancak, bu nüshaların bir araya getirilmesiyle kitabın tam bir nüshası oluşturulabilir. Bu nüshalar arasında en önemlileri şunlardır:

1. *Türkiye'deki Köprülü Kütüphanesi Nüshası* (No: 236):[62] Bu nüsha kitabın birinci cildinden oluşmaktadır ve kitabın başından itibaren Kitâbu't-Tahâre'nın sonuna kadar olan kısmı içermektedir. Toplamda 190 varak (sayfa) içermektedir. Nesih hattı ile yazılmış olup yazım tarihi Hicrî 738 yılıdır.

2. *Bağdat'taki Saddam Yazmalar Kütüphanesi Nüshası* (No: 9550):[63] Bu da kitabın birinci cildinden oluşmaktadır. Değerli bir nüshadır, güzel bir nesih hattı ile yazılmıştır ve asıl kaynağına dayanılarak kontrol edilmiştir. Toplamda 282 varak içermektedir ve yazım tarihi Hicrî 761 yılıdır.

3. *Ribat'taki el-Hizâne el-Âmme Nüshası* (No: 382):[64] Bu, yazarın

[61] Muhibbüddîn et-Taberî, *Gâyetü'l-ihkâm*, 1/5.

[62] Ramazân Şeşen vd, *Köprülü Kütüphanesi Yazmaları Kataloğu*, (İstanbul: Renkler Matbaası, 1406/1986), 1/236.

[63] Usâme Nâsır en-Nakşibendî vd, *Muhaddisu'l-Hadîsi'n-Nebevî ve ʿUlûmihi fî Dârı Saddâm li'l-Mahtûtât*, (Bağdat: Vizaretü'l Sekafe, 1988), 211.

[64] *El-Fihrisü'l-Musavver li Mahtûtâti Câmiʿati'l-İmâm Muhammed b. Suʿûd el-İslâmiyye*,

kendi hattıyla yazılmış asıl nüshadan alınan bir nüsha üzerine dayanılarak yazılmış ve kontrol edilmiş kıymetli bir nüshadır. Güzel bir nesih hattı ile ve harekelerle yazılmıştır. Yazım tarihi hicrî 762 yılıdır ve dört ciltten oluşmaktadır:

İkinci cilt: Kitâbu's-Salât'ın başından başlayarak gemide namaz kılma bahsine kadar olan kısmı içermektedir. Toplamda 322 varak bulunmaktadır.

Üçüncü cilt: Seferde namaz kılma bahsinden başlayarak Kitâbu'z-Zekât'ın sonuna kadar olan kısmı içermektedir. Toplamda 315 varak bulunmaktadır.

Dördüncü cilt: Kitâbu's-Sıyâm'ın başından başlayarak Kitâbu'r-Rehn'e kadar olan kısmı içermektedir. Toplamda 339 varak bulunmaktadır.

Altıncı cilt: Kitâbu'l-Cinâyât'ın başından başlayarak kitabın sonuna kadar olan kısmı içermektedir. Toplamda 272 varak bulunmaktadır.

4. *Şam'daki Zahiriyye Kütüphanesi Nüshası* (Esed Millî Kütüphanesi, No: (28277 ،28298 ،28299):[65] Bu, düzeltilmiş bir nüsha olup, kenarlarında şerhler ve açıklamalar bulunmaktadır. Güzel bir nesih hattı ile yazılmıştır ve yazım tarihi hicrî 136 yılıdır. Yaprakları nem ve kurtlardan etkilenmiştir. Bu nüsha üç ciltten oluşmaktadır:

Üçüncü cilt: 490 varak içerir. Bâbu Salâti'l-Müsâfir'in başından Kitâbu'z-Zekât'ın sonuna kadar olan kısmı kapsamaktadır.

Dördüncü cilt: 538 varak içerir. Kitâbu's-Sıyâm'ın başından Kitâbu'l-Buyû''da Bâbu'l-Hacer'in sonuna kadar olan kısmı kapsamaktadır.

Beşinci cilt: 420 varak içerir. Kitâbu'l-Cinâyât'ın başından kitabın sonuna kadar olan kısmı kapsamaktadır.

5. *Türkiye'deki Feyzullah Efendi Kütüphanesi Nüshası* (No: 652, 653): Güzel bir nesih hattı ile yazılmıştır ve iki ciltten oluşmaktadır:

(Riyâd: Câmiʿatü'l-İmâm Muḥammed b. Suʿûd el-İslâmiyye, 1401/1980–1402/1982), 3/575.

[65] *Fihrisü'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye bi Mektebeti'l-Esed el-Vataniyye*, (Dımaşk: Mektebetü'l-Esed, 1993), 46/152/48 ؛ 263/47 331.

Beşinci cilt: Bâbu'l-Vedîa'nın ortalarından başlayarak Bâbu'l-Hadâne'nin sonuna kadar olan kısmı içerir ve 233 varaktır.

Altıncı cilt: Kitâbu'd-Diyât'ın başından kitabın sonuna kadar olan kısmı içerir ve 287 varaktır.

6. *Medine-i Münevvere'deki Kral Abdulaziz Kütüphanesi Bünyesindeki Beşir Ağa Kütüphanesi Nüshası* (No: 543): Bu, kitabın ikinci cildidir ve Kitâbu's-Salât'ın başlarından Bâbu Sıfati'l-Eimme'ye kadar olan kısmı kapsamaktadır. Toplam 255 varaktır ve başlangıç ile sonu eksiktir.

7. *Bağdat Vakıflar Umumi Kütüphanesi Nüshası* (No: 2780):[66] Bu, kitabın üçüncü cildidir ve Bâbu Salâti'l-Müsâfir'in başından Kitâbu'z-Zekât'ın sonuna kadar olan kısmı kapsamaktadır. Toplam 395 varaktır. Eski, kıymetli bir nüsha olup müellifin nüshasıyla karşılaştırılmıştır.

8. *British Museum Nüshası* (No: 9395): Bu da kitabın üçüncü cildidir. Toplam 189 varaktır, son kısmı eksiktir ve ilk varakta kurt izleri bulunmaktadır.

9. *Paris Millî Kütüphanesi Nüshası* (No: 793):[67] Bu, kitabın beşinci cildidir ve Kitâbu's-Sulh'ün başından Bâbu'l-Hadâne'nin sonuna kadar olan kısmı kapsamaktadır. Toplam 169 varaktır ve yazım tarihi Hicrî 707 yılıdır.

10. *İtalya'daki Ambrosiana Kütüphanesi Nüshası* (No: C218/474):[68] Bu nüsha toplam 167 varaktır ve yazım tarihi Hicrî 855 yılıdır.

Kitap, yalnızca bir baskı olarak basılmıştır. Bu baskı, Dr. Hamza Ahmed ez-Zeyn tarafından tahkik edilmiş ve Beyrut'taki Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye yayınevi tarafından Hicrî 1424 yılında yayımlanmıştır. Bu baskı, orta boyutta yedi ciltten oluşmaktadır. Ciltlerden biri, hadislerin konu başlıklarına göre fihristini içermektedir. Bu baskıya göre kitabın toplam hadis sayısı 13.065'tir.

---

[66] Abdullâh el-Cebûrî, *Fihrisü'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye fî Mektebeti'l-Evkafi'l-Âmme bi Bağdâd*, (Bağdat: el-Mâtbaʿatü'l-Almâniyye, 1394), 1/267, No: 816.

[67] Âl el-Beyt Müessesesi, *el-Fihrisü'ş-Şâmil li't-Türâsi'l-Arabî el-İslâmî el-Mahtût*, (Amman: el-Matâbiʿu't-Taʿâvüniyye, 2006), 3/1103.

[68] Âl el-Beyt Müessesesi, *el-Fihrisü'ş-Şâmil*, 3/1103.

Ancak, bu baskının hadis numaralandırması tam doğru değildir.[69] Ayrıca, metin bazı eksiklikler, yazım hataları ve tashifler içermektedir. Bunun yanında, baskıdan bir tam cilt kadar eksiklik bulunmaktadır. Bu eksiklik, beşinci ve altıncı ciltler arasında yer almakta olup şu konuları kapsamaktadır: Büyû' bâblarının geri kalanı, vasiyetler, ferâiz, âzâd etme, nikâh, talâk, liân, radâ' ve nafakalar gibi diğer konular.

Bu büyük eksikliğin sebebi, müellifin tahkik sürecinde kitabın yazma nüshalarını tam olarak toplamamış olmasıdır. Sadece Zâhiriyye, Fas ve Türkiye'deki üç yazma nüsha ile yetinmiştir. Muhakkik, bu nüshaların birbirini tamamladığını ve uyumlu, eksiksiz bir nüsha oluşturduğunu belirtmiştir. Ancak, ayrıntılı incelemeler sonucunda bu iddianın doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Muhakkikin kullandığı nüshalar kitabı tamamlamamakta, bir cilt kadar eksik kalmaktadır. Bu eksiklik, muhakkikin ulaşamadığı diğer yazma nüshalarda mevcuttur.

Sonuç

Muhibbüddin et-Taberî, aileden eğitimli bir çevreye sahiptir. Kardeşlerinin hepsinin Mekke'de ilmi yönden temayüz eden ve farklı görevlerde bulunan kişiler olması, ailenin bölge açısından ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. İlmi bir çevrede yetişmenin ziyadesiyle katkısını taşıyan Taberî hem yöneticilik hem de kadılık görevlerinde bulunmuştur. Bu durum, ilmi yönden ailenin bölgede sahip olduğu saygınlığa işaret etmektedir.

Muhibüddin et-Taberî, ahkam hadis literatürü açısından önemli bir yere sahiptir. *Gayetü'l-ihkam* adlı eseri bunu göstermektedir. Ahkam hadisleri alanında yapılan çalışmalar içinde yaklaşık 13 bin hadisle en büyük hacme muhtevi çalışmanın müellifidir. Mezkûr genişlik, hüküm bildiren hadisleri toplamaya matuf bir çabanın göstergesidir. Eserin en önemli yazma nüshalarının ülkemizde de bulunması hadis alanı açısından önemli bir farktır. Kitapta müellifin geniş bir kaynak silsilesi oluşturması, zaman zaman garip

[69] "Bazen bazı hadislerin numaralandırılması ihmal edilir, oysa bazen de hadis olmayan şeylere numaralar konulmaktadır."

kelimeleri açıklaması, şerhler yapması, sıhhat bildirmesi eserin temayüz eden yönlerindendir. Sonraki dönem alimleri, eserin malum yönlerini takdir etmişlerdir.

Taberî, eserin mukaddimesinde sahih hadislerden müteşekkil bir kitap oluşturacağını ifade ederken, özellikle fazilete dair konularda zayıf ve uydurma rivayetlere yer vermesi eserin problemli yanlarındandır. Herhangi bir hadis içeren kitapta malum nakillerin olması bir noktaya kadar kabul edilirken, hüküm bildiren hadisleri içeren çalışmada bunların olması dikkat çekmektedir. Şafii mezhebine mensup olması hasebiyle, hüküm bildiren hadislerde ve konularda alınan hadislerin sıhhatine dikkat edilirken Taberî'nin bazı rivayetlerde hatalar yapması hadis yönü açısından olumsuz bir durumdur. Müellifin diğer bir tenkit gören tarafı, eserde yer verdiği hadislerin kaynakların temel kaynaklar olmasından ziyade ikincil dereceden olmasıdır. Bu durum, onun zikrettiği hadislerde hatalar yapmasına vesile olmasıdır.

Kaynaklar

Abdullah b. Saʿîd el-Lahcî el-Hadramî eş-Şihârî, *Muntehâ's-Suʾl alâ Vesâʾili'l-Vusûl ilâ Şemâʾili'r-Resûl*, Cidde: Dârü'l-Minhâc, 1426/2005.

Abdullâh el-Cebûrî, *Fihrisü'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye fî Mektebeti'l-Evkafi'l-Âmme bi Bağdâd*, Bağdat: el-Mâtbaʿatü'l-Almâniyye, 1394.

Âl el-Beyt Müessesesi, *el-Fihrisü'ş-Şâmil li't-Türâsi'l-Arabî el-İslâmî el-Mahtût*, Amman: el-Matâbiʿu't-Taʿâvüniyye, 2006.

Aynî, Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *İkdü'l-cümân fî târîhi ehli'z-zamân*, thk. Muhammed Muhammed Emîn, Kahire: Matbaʿat Dârü'l-Kütübi ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 1407/1987.

Birzâlî, Alemüddîn el-Kāsım b. Muhammed b. Yûsuf el-İşbîlî, *el- el-Muktefî*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf vd. Beyrut: Dâr İbn Ḥazm, 1440/2019.

El-Fihrisü'l-Musavver li Mahtûtâti Câmiʿati'l-İmâm Muhammed b. Suʿûd el-İslâmiyye, Riyâd: Câmiʿatü'l-İmâm Muhammed b. Suʿûd el-İslâmiyye, 1401/1980–1402/1982.

En-Nâcî, Ebü İshak İbrâhîm b. Muḥammed b. Mahmûd el-Kubeybâtî, *Acaletül-İmlail-Müteyessire minet-Teznib fi Kitabihi't-Tergib vet-Terhib*, thk. İbrâhîm b. Hammâd er-Reyis vd. (Riyâd: Mektebetü'l-Maʿârif,

1420/1999), 1/218.

Fâsî, Takiyyüddin, Ebü't-Tayyib Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Hasenî el-Fâsî, *el-İkdü's-semîn fi târîhi'l-beledi'l-emîn*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

Fâsî, Takiyyüddin, *Zeylü't-Takyîd fi ruvâti's-sünen ve'l-mesânid,* thk. Kemâl Yûsuf el-Hût Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.

Fihrisü'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye bi Mektebeti'l-Esed el-Vataniyye Dımaşk: Mektebetü'l-Esed, 1993.

Hızânetül Türâs-Fêhresü'l-Mahtûtât, -Yazma Eserler Kataloğu-, Riyad*:* Kral Faysal İslam Araştırmaları Merkezi, 2017.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr ed-Dımaşkī, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Ali Şîrî, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1408/1988.

İbn Kesîr, *Tabakatü fukahâ'i'ş-Şâfi'iyye*, thk. Ahmed Ömer Hâşim vd. Kahire: Mektebetü's-Sekafe'ti-Dîniyye 1413/1993.

İbn Rüşeyd, Muhibbüddîn Muhammed b. Ömer b. Muhammed el-Hatîb el-Fihrî es-Sebtî, *Mil'ü'l-'aybe bimâ cümi'a bi-tûli'l-ġaybe fi'l-vicheti'l-vecîhe ile'l-Haremeyn Mekke ve Taybe*, thk. Muhammed el-Habîb b. el-Hûce, Beyrut: Dârü'l-Ğarb el-İslâmî, 1408/1988.

İbn Tağrîberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Tağrîberdî el-Atâbekî, *el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müstevfâ ba'de'l-Vâfi*, thk. Muhammed Muhammed Emîn, Mısır: Al-Hayatü'l Mısrıyye, ts.

İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî, *Şezarâtü'z-Zeheb fi ahbâri men zeheb,* thk. Abdülkadir el-Arnaût, Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 1406/1986.

İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısrî, *el-Bedrü'l-münîr fi tahrîci ehâdîssi'ş-şerhi'l-kebîr*, thk. Mustafa Ebü'l-Gayt vd. Riyad: Dâru'l-Hicre, 1425/2004.

İsnevî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen b. Alî el-Ümevî, *Tabakâtü'ş-Şâfi'iyye*, thk. Abdullah el-Cübûrî. Bağdad: Matbaatü'l-İrşad 1390/1970.

Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, nşr. Şerefettin Yaltkaya – Kilisli Muallim Rifat, (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, 1360-

1362/1941-1943), 1/20.

Muhibbî, Muhammed Emîn el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser fî Aʿyâni'l-Karni'l-Hâdî Aşer*, Beyrut: Dâr Sâdır, ts.

Ramazân Şeşen vd, *Köprülü Kütüphanesi Yazmaları Kataloğu*, İstanbul: Renkler Matbaası, 1406/1986.

Safedî, Ebü's-Safâ Selâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaût vd. (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/2000.

Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed, *et-Tuhfetü'l-latîfe fî târîhi'l-Medîneti'ş-şerîfe*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1993.

Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfî es-Sübkî, *Tabakatü'ş-Şâfiʿiyyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî vd. Kahire: Hacer Neşriyât 1413/1992.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *Tabakâtü'l-Huffâz*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403.

Usâme Nâsır en-Nakşibendî vd, *Muhaddisu'l-Hadîsi'n-Nebevî ve ʿUlûmihi fî Dârı Saddâm li'l-Mahtûtât* Bağdat: Vizaretü'l Sekafe, 1988.

Yâfiî, Afîfüddîn Abdullah b. Es'ad b. Alî b. Süleymân, *Mirʾâtü'l-cenân ve ibretü'l-yakzân fî maʿrifeti havâdisi'z-zamân*, haz. Halil Mensur, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997.

Zehebî, Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, *el-ʿİber fî haberi men ġaber*, thk. M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1405/1985.

Zehebî, Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, *Muʿcemü'ş-şüyûh*, thk. M. el-Habîb el-Hîle, Taif: Mektebetü's-Sıddık, 1408/1988.

Zehebî, Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *el-Muʿcemü'l-muhtas bi'l-muhaddisîn*, thk. M. el-Habîb el-Hîle, Taif: Mektebetü's-Siddik, 1408/1988.

Zehebî, Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-aʿlâm*, thk. Beşşar Avvad Maruf.

Beyrut: Dârü'l-Ğarbi'l-İslamî, 1424/2003.

Zehebî, Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, *Tezkiretü'l-Huffâz*, haz. Zekeriya Ümeyrat (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye 1419/1998.

Ziriklî, Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, *el-Aʿlâm*, Beyrut: Dârü'l-ʿİlm li'l-Melâyîn, 2002.